

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه رازی

علوم اجتماعی دانشکده

گروه علوم سیاسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته ی علوم سیاسی
گرایش روابط بین الملل

عنوان پایان نامه

هویت و سیاست خارجی خاورمیانه ای ایران و ترکیه در سوریه و عراق

استاد راهنما:

دکتر قدرت احمدیان

استاد مشاور:

دکتر فرهاد دانش نیا

نگارش:

کرم رضا کریمیان هابیلی

دی ماه ۹۳

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و

نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه

متعلق به دانشگاه رازی است.

تقدیم

تقدیم به آن معماری که بادسته‌های پینه بسته اش که هم اکنون زیر هزاران خروار خاک آرامیده، به من آموخت که چگونه

از سنگهای که دیگران بر سر راه موفقیتم می‌اندازند پل‌هایی برای عبور بسازم و تقدیم به آن مادری که به انتظار موفقیتم هر

صبح و شام دستهای لرزان‌ش را رو به آسمان می‌کند و نهایتاً تقدیم به ماه زندگی که به همراه ستارگان اطرافش گل امید به

زندگی را در دل من کاشتند.

چکیده

تحولات موسوم به بیداری اسلامی یا بهار عربی اواخر سال ۲۰۱۰ در منطقه خاورمیانه مبین آن است که منطقه مذکور در حال ورود به عرصه جدیدی از حیات سیاسی و اجتماعی خود است. عمده‌ترین چالشی که در اثر این تحولات در منطقه به وقوع پیوسته در دروازه عراق و سوریه تنش ایجاد نموده است و دو کشور ایران و ترکیه را در روی هم قرار داده است که هر یک در صدد تحمیل الگوی خود در منطقه هستند و این مسأله عامل تعارض روابط میان دو کشور شده است. این تنش به نوعی پیامدهای برای دولت‌های ایران و ترکیه در پی داشته است از یکسو، سلبندگی الگوی اسلام سیاسی ایران قرار دارد و از سوی دیگر، فرصتی مناسب برای ترکیه در جهت پیاده نمودن الگوی خاص حزب عدالت و توسعه به جای اسلام سیاسی ایران از پیامدهای این تحولات بوده است. در این رساله سعی شده است با رویکرد سازه‌انگاری سطح واحد مورد نظرکاتزنشتاین و با توجه به هویت‌های متفاوت دو کشور ایران و ترکیه و همچنین عراق و سوریه به عنوان بسترهای برای شکل‌گیری این تعارضات استفاده کرده و با بهره‌گیری از روش توصیفی - تحلیلی این مسأله را توضیح دهیم که علت اصلی تضاد در سیاست خارجی خاورمیانه - ای ایران و ترکیه، درعراق و سوریه چیست؟ فرضیه اصلی در پاسخ به این سوال این است که تفاوت‌های هویتی باعث تضاد در سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ایران و ترکیه (در عراق و سوریه) شده است.

واژگان کلیدی: سازه‌انگاری، هویت، هویت ملی، سیاست خارجی، تعارض، ایران، ترکیه، عراق، سوریه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات
۳	۱- بیان مسئله.....
۳	۲- سوال اصلی پژوهش.....
۳	۳- فرضیه اصلی پژوهش.....
۳	۴- پیشینه پژوهش.....
۸	۵- متغیرهای پژوهش.....
۸	۱- ۵- متغیر وابسته.....
۸	۲- ۵- متغیر مستقل.....
۸	۶- اهداف پژوهش.....
۸	۷- علل انتخاب موضوع.....
۹	۸- اهمیت و ضرورت، ارزش و نتایج کاربردی موضوع.....
۱۰	۹- تعریف مفاهیم.....
۱۱	۱۰- روش پژوهش.....
۱۱	۱۱- روش آزمون فرضیه.....
۱۲	۱۲- دامنه زمانی و مکانی.....
۱۲	۱۳- نتایج تأیید یا عدم تأیید فرضیه.....
۱۲	۱۴- سازماندهی پژوهش.....

فصل دوم: مبانی نظری: سازه انگاری و سیاست خارجی (هویت و سیاست خارجی)

۱۵	مقدمه.....
۱۵	۱- چهارچوب تئوریک و مفهومی تحقیق.....
۲۰	۱-۱- هویت.....
۲۱	۲-۱- هویت ملی و ابعاد آن.....
۲۲	۱-۲-۱- بعد جغرافیایی هویت ملی.....
۲۲	۲-۲-۱- بعد دینی هویت ملی.....
۲۳	۳-۲-۱- بعد تاریخی هویت ملی.....
۲۳	۴-۲-۱- بعد زبانی هویت ملی.....
۲۴	۵-۲-۱- بعد سیاسی هویت ملی.....
۲۴	۶-۲-۱- بعد اجتماعی هویت ملی.....
۲۵	۷-۲-۱- بعد فرهنگی هویت ملی.....
۲۶	۳-۱- سیاست خارجی.....

۲۷.....	۴-۱-۲- سازه انگاری و سیاست خارجی.....
۲۹.....	جمع بندی.....

فصل سوم: بررسی هویت ملی و هنجاری جمهوری اسلامی ایران و ترکیه

۳۱.....	مقدمه.....
۳۱.....	گفتار اول: ابعاد هویت ملی و هنجاری نظام جمهوری اسلامی ایران.....
۳۲.....	۱- ابعاد هویت ملی ایران.....
۳۲.....	۱-۱- قلمرو و سرزمین.....
۳۲.....	۲-۱- تاریخ ایران.....
۳۳.....	۳-۱- مذهب شیعه.....
۳۴.....	۴-۱- زبان فارسی.....
۳۴.....	۵-۱- حکومت و دولت.....
۳۵.....	۶-۱- میراث فرهنگی ایران.....
۳۶.....	۷-۱- هویت قومی و نژادی.....
۳۷.....	۸-۱- اسطوره‌ها و قهرمانان.....
۳۷.....	۲- هنجارهای گفتمانی قوام‌دهنده به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.....
۳۸.....	۱-۲- مهمترین هنجارهای گفتمانی لایه باستانی سیاست خارجی.....
۳۸.....	۱-۱-۲- پیوند دین و سیاست.....
۳۹.....	۲-۱-۲- استمرار در مقام یک فرهنگ باستانی.....
۳۹.....	۳-۱-۲- فراگیر زیستن با قدرت مطلقه (آمریت).....
۴۰.....	۴-۱-۲- گرایش‌های کاریزماتیک.....
۴۰.....	۵-۱-۲- تسامح و مدارا.....
۴۰.....	۶-۱-۲- اعتدال و میانه روی.....
۴۱.....	۷-۱-۲- خردورزی.....
۴۱.....	۲-۲- مهمترین هنجارهای گفتمانی لایه اسلامی سیاست خارجی.....
۴۱.....	۱-۲-۲- تفکیک دارالسلام و دارالکفر.....
۴۲.....	۲-۲-۲- اصل دعوت یا جهاد.....
۴۲.....	۳-۲-۲- قاعده نفی سیل.....
۴۲.....	۴-۲-۲- اصل تولی و تبری.....
۴۳.....	۵-۲-۲- حفظ مصلحت دولت اسلامی.....
۴۳.....	۶-۲-۲- تالیف قلوب.....
۴۴.....	۳-۲- هنجارهای گفتمانی لایه تجدد سیاست خارجی.....
۴۴.....	۱-۳-۲- هویت جهانی.....
۴۴.....	۲-۳-۲- هویت مدرن.....
۴۵.....	۳-۳-۲- هویت غربی.....
۴۶.....	۴-۲- شاخص‌های گفتمانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.....

۴۶	۱-۴-۲ - اسلام گرایی
۴۶	۲-۴-۲ - ایران مداری
۴۷	۳-۴-۲ - جهان گرایی
۴۷	۴-۴-۲ - هژمون گرایی منطقه ای
۴۸	۵-۴-۲ - بیگانه ستیزی
۴۸	۶-۴-۲ - عدالت طلبی
۴۹	۷-۴-۲ - حمایت از جنبش های اسلامی و انقلابی
۴۹	۸-۴-۲ - عدم تعهد و جهان سوم گرایی
۴۹	۹-۴-۲ - امنیت گرایی
۵۰	گفتار دوم: ابعاد هویت ملی و هنجاری نظام ترکیه
۵۰	۱- ابعاد هویت ملی ترکیه
۵۰	۱-۱ - سرزمین و قلمرو
۵۱	۲-۱ - تاریخ
۵۱	۳-۱ - دین و مذهب
۵۱	۴-۱ - زبان ترکی
۵۲	۵-۱ - حکومت و دولت
۵۳	۶-۱ - نژاد و قومیت
۵۴	۷-۱ - سنت ها و آئین ها
۵۴	۸-۱ - میراث فکری و فرهنگی
۵۵	۹-۱ - اسطوره ها و قهرمانان
۵۶	۲- هنجارهای گفتمانی قوام دهنده به هویت جمهوری ترکیه
۵۷	۱-۱-۲ - پادشاه
۵۸	۲-۱-۲ - ارتش
۵۸	۳-۱-۲ - شیخوخیت
۵۸	۴-۱-۲ - اسلام
۵۹	۵-۱-۲ - پان اسلامیسیم
۵۹	۶-۱-۲ - عثمانی گری
۶۰	۷-۱-۲ - رابطه دین و دولت
۶۱	۸-۱-۲ - روحیه نظامی گری
۶۱	۲-۲ - مهمترین هنجارهای گفتمانی بعد ملی سیاست خارجی ترکیه
۶۲	۱-۲-۲ - غرب گرایی
۶۲	۲-۲-۲ - سکولاریسم
۶۳	۳-۲-۲ - ناسیونالیسم
۶۳	۴-۲-۲ - پان ترکیسم
۶۴	۵-۲-۲ - پان تورانیسم
۶۴	۶-۲-۲ - الحاق گری

۶۴.....	۳-۲- هنجارهای گفتمانی لایه هویت تاریخی سیاست خارجی ترکیه.....
۶۵.....	۱-۳-۲- شاخص‌های هویت تاریخی.....
۶۵.....	۱-۳-۲- فتح‌الله گولن.....
۶۶.....	۴-۲- شاخص‌های گفتمانی حزب عدالت و توسعه.....
۶۶.....	۱-۴-۲- اسلام‌گرایی اعتدالی.....
۶۷.....	۲-۴-۲- چندجانبه‌گرایی.....
۶۷.....	۳-۴-۲- استمرار بر مقام فرهنگ و تمدن عثمانی با قدرت نرم.....
۶۸.....	۴-۴-۲- توسعه روابط هماهنگ با قدرت‌های جهانی.....
۶۸.....	۵-۴-۲- انعطاف‌پذیری برای سازگاری.....
۶۹.....	۶-۴-۲- به صرف رساندن مشکلات با همسایگان.....
۶۹.....	۷-۴-۲- تغییر جهت از قدرت منطقه‌ای به قدرت مرکزی.....
۷۰.....	۸-۴-۲- تاکید بر وابستگی متقابل اقتصادی با وجود موانع سیاسی.....
۷۰.....	جمع‌بندی.....

فصل چهارم: بسترهای منازعه ایران و ترکیه موردی (عراق و سوریه)

۷۳.....	مقدمه.....
۷۴.....	گفتار اول: سیاست خاورمیانه‌ای متفاوت ایران و ترکیه.....
۷۵.....	گفتار دوم: سوریه نبرد ایران و ترکیه.....
۷۵.....	۱- تحولات سوریه بستر تعارضات سیاست خارجی ایران و ترکیه.....
۷۷.....	۲- روابط تاریخی ترکیه و سوریه.....
۷۸.....	۳- روابط تاریخی ایران و سوریه.....
۷۹.....	۴- اهداف ایران و ترکیه در سوریه.....
۷۹.....	۱-۴- اهداف ایران در سوریه.....
۷۹.....	۱-۱-۴- از نظر ایدئولوژیکی.....
۷۹.....	۲-۱-۴- از نظر ژئوپلیتیکی.....
۸۰.....	۳-۱-۴- از نظر حکومت.....
۸۰.....	۴-۱-۴- از نظر راهبردی.....
۸۰.....	۲-۴- اهداف ترکیه در سوریه.....
۸۰.....	۱-۲-۴- برقراری حکومت اسلامی معتدل مورد نظر ترکیه.....
۸۱.....	۲-۲-۴- تغییر زبان مقاومت و رقابت با جایگاه منطقه‌ای ایران.....
۸۱.....	۳-۲-۴- احیای نقش عثمانی توسط ترکیه جدید.....
۸۲.....	۴-۲-۴- به دست گرفتن بازارهای اقتصادی منطقه.....
۸۳.....	۵- تعامل و تقابل منافع ایران و ترکیه.....
۸۴.....	۱- ۵- تقابل منافع.....
۸۴.....	۱-۱- ۵- دیدگاه‌های متفاوت ایران و ترکیه در مورد محور مقاومت.....
۸۵.....	۲-۱- ۵- تقویت روابط ترکیه با غرب و مخالفت ایران با غرب.....

- ۵-۱-۳- حمایت از بشار اسد و مخالفت ترکیه با او..... ۸۷
- ۵-۱-۴- میزان تاثیر بحران سوریه بر ایران و ترکیه..... ۸۸
- ۵-۱-۵- رقابت برای تثبیت الگوهای سیاسی..... ۸۸
- ۵-۱-۶- تلاش برای توازن قوای جدید پس از انقلاب های عربی..... ۹۰
- گفتار سوم: عراق صحنه نبرد ایران و ترکیه..... ۹۱
- ۱- عراق بستر تعارضات سیاست خارجی ایران و ترکیه..... ۹۱
- ۲- روابط تاریخی ایران و عراق..... ۹۲
- ۳- روابط تاریخی ترکیه و عراق..... ۹۳
- ۳-۱- دوره عثمانی از (۱۹۱۸ - ۱۵۳۴)..... ۹۳
- ۳-۲- دوره معاصر روابط ترکیه و عراق از ۱۹۱۹ تاکنون..... ۹۴
- ۳-۲-۱- دوره تحول و نزدیکی روابط دو کشور..... ۹۴
- ۳-۲-۲- دوره روابط عادی از ۱۹۵۸ تا ۱۹۹۰..... ۹۴
- ۳-۲-۳- دوره نظم جدید پس از جنگ سرد در روابط ترکیه و عراق از ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۲..... ۹۴
- ۳-۲-۴- دوره همکاری همراه با ابهام..... ۹۵
- ۴- اهداف ایران و ترکیه در عراق..... ۹۵
- ۴-۱- اهداف ترکیه در عراق..... ۹۵
- ۴-۱-۱- مبارزه با شورشیان کرد..... ۹۵
- ۴-۱-۲- الگو نشدن شمال عراق برای کردهای ترکیه..... ۹۶
- ۴-۱-۳- برقراری ثبات و امنیت نسبی در عراق..... ۹۶
- ۴-۱-۴- حمایت از وضع ترکمن های عراق..... ۹۶
- ۴-۱-۵- تلاش برای جلب توجه عراقی ها به الگوی نظام سیاسی ترکیه..... ۹۶
- ۴-۲- اهداف ایران در عراق..... ۹۷
- ۵- تقابل و تعامل منافع ایران و ترکیه در عراق..... ۹۸
- ۵-۱- تقابل منافع..... ۹۹
- ۵-۱-۱- مخالفت با ایفای نقش موثر شیعیان در دولت عراق جدید..... ۹۹
- ۵-۱-۲- طمع ارضی ترکیه نسبت به شمال عراق به ویژه کرکوک..... ۹۹
- ۵-۱-۳- اختلاف دیدگاه ایران و ترکیه در مورد نوع حکومت در عراق نوین..... ۱۰۰
- ۵-۱-۴- فدرال شدن نظام سیاسی عراق..... ۱۰۱
- ۵-۱-۵- رقابت های سیاسی با محوریت الگوی نظام سیاسی..... ۱۰۱
- ۵-۱-۶- رویکرد متفاوت در قبال شیعیان..... ۱۰۲
- ۵-۱-۷- رقابت در حوزه کرکوک..... ۱۰۲
- گفتار چهارم: رابطه بین متغیرها..... ۱۰۲
- رابطه هویت و سیاست خاورمیانه ای متفاوت ایران و ترکیه..... ۱۰۲
- جمع بندی..... ۱۰۷

فصل پنجم: نتیجه‌گیری نهایی

۱۱۲.....نتیجه‌گیری نهایی

منابع و مأخذ

۱۱۷.....الف - منابع فارسی کتب

۱۲۱.....ب - رساله

۱۲۱.....پ - مقالات فارسی

۱۲۵.....ت - منابع اینترنتی

۱۲۷.....ث - منابع انگلیسی

فصل اول

کلیات پژوهش

۱- بیان مسئله

تحولات موسوم به بیداری اسلامی یا بهار عربی^۱ اواخر سال ۲۰۱۰ در منطقه خاورمیانه مبین آن است که منطقه مذکور در حال ورود به عرصه جدیدی از حیات سیاسی و اجتماعی خود است. تحولی که در پی آن، نظام‌های دیکتاتوری یکی پس از دیگری در حال سقوطند. این تحول عظیم علاوه بر منطقه خاورمیانه تأثیرات عظیم بین‌المللی را نیز در پی داشته است و به نوعی بازی قدرت‌های بزرگ در شورای امنیت و همچنین زیرقطب‌های قدرت منطقه‌ای در خاورمیانه را درگیر خود نموده است. عمده‌ترین چالشی که در اثر بیداری اسلامی در منطقه به وقوع پیوسته سیاست خارجی ایران و ترکیه را دچار تراحم از جانب یکدیگر نموده است؛ این تنش به نوعی پیامدهای برای دولت‌های ایران و ترکیه در پی داشته است. از یک سو سلبندگی الگوی اسلام سیاسی ایران که مبتنی بر مذهب شیعه است قرار دارد؛ و از سوی دیگر فرصتی مناسب برای ترکیه در جهت پیاده نمودن اسلام خاص حزب عدالت و توسعه^۲، به جای اسلام سیاسی ایران از پیامدهای این تحولات بوده است. دو کشور عراق و سوریه به عنوان بسترهای که هر کدام اهداف و علایق خاصی را برای ایران و ترکیه در بر دارند، به صحنه منازعه دو کشور تبدیل شده‌اند. منازعه ایران و ترکیه در هر یک از این کشورها گرچه تفاوت‌های ماهوی با هم دارد ولی خواست هر کدام یک هدف است؛ هدف ایران تقویت محور مقاومت و حضور در عمق ژئوپلیتیک جهان عرب، که با حمایت از بشار اسد و تلاش برای تقویت جایگاه شیعیان در عراق به دست می‌آید؛ از سوی دیگر، هدف حزب عدالت و توسعه که رسیدن به عظمت امپراتوری عثمانی است با ورود به مرحله دوم نوعثمانی‌گرایی که از ژوئن ۲۰۱۱ کلید خورده است سعی در تضعیف محور مقاومت و گسترش عمق ژئوپلیتیک خود در منطقه دارد که برای رسیدن به این مهم با سوار شدن بر موج بیداری اسلامی و قرار گرفتن در محور سنی - عربی افکار عمومی جهان عرب را با خود همراه کرده است و تلاش می‌کند ضمن تصاحب جایگاه ایران، ایران را در منطقه منزوی سازد. به نظر می‌رسد حمایت غرب از حامیان خود، موقعیت ایران را در منطقه با مخاطره روبرو کرده است در نتیجه، تلاش ترکیه برای حاکمیت بر جهان اسلام و نفوذ در جهان عرب که حمایت غرب را هم پشتوانه خود دارد، تردید و نگرانی ایران را نسبت به اهداف و علایق آن کشور در منطقه بالأخص در عراق و سوریه برانگیخته است.

1 - sprig arabic

2 - justice and development party

تاریخ و پیشینه ایران و ترکیه که خود را وارثان میراث اسطوره‌ای ایران و توران و همچنین امپراتوریهای صفویه و عثمانی می‌دانند در ادوار مختلف همواره در مقام رقیب به سر برده‌اند. در این بیست سال گذشته این دومین رقابت ایران و ترکیه است که اولی در آسیای مرکزی و قفقاز بود که به نوعی رقابت اقتصادی را میان خود ترجیح دادند ولی هم اکنون در عراق و سوریه رقابت به گونه‌ای هویتی شده است. هویتی شدن این رقابت‌ها به نحوی نوعثمانیسم و نوصفویسم را احیاء نموده و فصل جدیدی از رقابت‌ها را دامن زده است که منجر به تعارض دیدگاه‌ها شده است. این گونه تعارضات و تلاش برای تحمیل الگوی خود به پرسش مهمی تبدیل شده است که رساله حاضر را می‌توان پاسخی برای این پرسش به حساب آورد.

۲- سوال اصلی پژوهش

علت اصلی تضاد در سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ایران و ترکیه، در عراق و سوریه چیست؟

۳- فرضیه اصلی پژوهش

تفاوت‌های هویتی باعث تضاد در سیاست خارجی خاورمیانه‌ای ایران و ترکیه در عراق و سوریه می‌شود.

۴- پیشینه موضوع

در زمینه مورد نظر به دلیل اینکه تحولی در جریان را بررسی می‌کند؛ آثار چندانی تالیف نشده است. در این مورد تحقیق خاصی نمی‌توان یافت که به شیوه متدولوژیک به بررسی مبحث مورد نظر پرداخته باشد. ادبیات موضوع هم تأییدی بر این مدعاست. در این پژوهش با جمع آوری اطلاعات پراکنده و انسجام آنها در یک اسلوب علمی سعی خواهد شد این کمبودها تا حدی جبران شود.

کتاب ترکیه در جستجوی نقشی تازه در منطقه نوشته آقای جواد انصاری ضمن بررسی سیاست خارجی ترکیه، اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک و همچنین اوضاع سیاسی داخلی و اقتصادی این کشور و عمده مشکل این کشور در مسئله کردها و قبرس در روابط خارجی ترکیه را تبیین می‌نماید. نقش برجسته این کتاب به دلیل شرح روابط خارجی ترکیه و از سوی دیگر مسائل مربوط به اکراد و درگیرهای عراق با این گروه است. این کتاب گرچه برخی عناصر و شاخص‌های که به عنوان عناصر هویت‌ساز ترکیه محسوب می‌شوند را شرح داده است ولی از آن دست کتبی نیست که با دیدی سازه‌انگارانه به موضوع سیاست خارجی پرداخته باشد.

پروفیسور روح الله رضانی در کتابی تحت عنوان چارچوب تحلیلی برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، که مشتمل بر مجموعه مقالات است با نگرشی نظری به تحلیل و بررسی سیاست خارجی ایران می‌پردازد. وی مفهوم آزادی عمل را به عنوان مفهوم کلیدی بررسی سیاست خارجی در جوامع در حال توسعه پیشنهاد می‌کند و آزادی عمل را بهینه‌سازی آزادی کنش در نظام بین‌الملل می‌داند وی همچنین در مقالاتش تغییر مواضع در سیاست خارجی ایران را یادآور شده است. ولی عدم برخورداری این اثر از چارچوبی تئوریک به دلیل شاکله‌ی کتاب که متشکل از مجموعه مقالات است آن را از انتقاد دور نمی‌کند. از طرفی نقطه ضعف این کتاب عدم توجه به اصول و مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران است و چون دیدی واقع‌گرایانه دارد انتظار بحثی راجع به مباحث هویتی هم بیهوده می‌نماید.

کتاب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران اثر دکتر سیدجلال دهقانی فیروزآبادی، کتابی است که به صورت روشمند به تبیین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. هدف این کتاب توصیف و تبیین علمی و روشمند سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران به صورت یک متن آموزشی است که بر پایه اصول تدوین کتاب‌های درسی سعی شده از ادبیات موجود در حوزه مطالعات سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران استفاده بیشتری شود؛ به گونه‌ای که یافته‌ها و داده‌های علمی سایر اندیشمندان، نویسندگان و تحلیل‌گران سیاست خارجی ایران نقش برجسته‌ای در تألیف این کتاب دارا می‌باشد. نویسنده بر مبنای علم انباشتی سعی کرده تا با پردازش داده‌های موجود در قالب یک چارچوب نظری و مفهومی چند متغیره، متن متفاوت و متمایزی ارائه دهد. از این رو مهمترین ویژگی این اثر، جامع‌نگری آن است به گونه‌ای که در توصیف و تحلیل سیاست خارجی ایران هر دو حوزه نظری و عملی را پوشش می‌دهد. مبحث و موضوعات طرح شده در این کتاب به صورت: رویکردهای نظری به سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ منابع سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران اصول، منافع، اهداف و راهبرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ گفتمان‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ ساختار تصمیم‌گیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ از دولت موقت تا بیانیه الجزایر، دوران دفاع مقدس؛ دوران سازندگی؛ دوران اصلاحات آمده است که برای ارزیابی و تحلیل این مسائل از چهارچوب مفهومی جیمز روزنا بهره گرفته شده است. گرچه در ظاهر به نظر می‌رسد هدف نویسنده ارائه یک نظریه تلفیقی است ولی در حین خواندن متن متوجه می‌شوی که هدف ارائه یک چهارچوب مفهومی است که به لحاظ روشی و منطقی امکان توضیح متغیرهای مختلف را دارا می‌باشد.

در فصل اول کتاب به رویکردهای نظری آرمان‌گرایی، واقع‌گرایی و سازه‌انگاری اشاره شده از این رو توجه به این بعد از نظریه قابل تأمل و بیان است و راهنمای نگارنده در کاربست عناصر هویت‌ساز جمهوری اسلامی ایران در این رساله بوده است. به زعم نویسنده کتاب، هر کدام از این رویکردها، تنها از قدرت تبیین و تحلیل بخشی از ماهیت و رفتار سیاست خارجی کشور برخوردار هستند که در ادامه منابع پنج‌گانه پیش-

نظریه روزنا آمده است که هر کدام به عنوان چارچوبی مفهومی مناسب برای تحلیل سیاست خارجی ایران ذکر گردیده‌اند؛ و در پایان این فصل سیاست خارجی ایران از منظر تئوری‌های مختلف مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد که همه متغیرها برای بررسی سیاست خارجی ایران لازم، ولی کافی نیستند. دهقانی معتقد است چارچوب روزنا این امکان را به صورت روشمند به ما می‌دهد تا مجموعه‌ای از متغیرها را در سه سطح فردی، ملی و بین‌المللی اعم از مادی و معنایی بتوان برای تحلیل سیاست خارجی ایران مورد بررسی قرار داد و به صورت استقرایی از میان این بررسی‌ها به یک تعمیم برسیم. این کتاب گرچه تا حدودی عناصر و شاخص‌های سیاست خارجی ایران را بررسی نموده و تا حدودی پایه‌ای برای شکل‌گیری این متن پژوهشی بوده ولی چون موضوع مورد بحث این رساله در سطحی فراتر از سطح ملی است و در آن بحث بر سر تضاد سیاست خارجی ایران با یک کشور دیگر است نمی‌تواند به طور کامل به کار گرفته شود.

مقاله « هویت و شاخص‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران » به قلم محمدجعفر جوادی ارجمند و ام البنین چابکی شاخص‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را در چارچوب مؤلفه‌های هویتی با رویکردی سازه‌نگارانه به بحث گذاشته‌اند. نگارندگان ضمن تاکید بر امنیت به عنوان عمده‌ترین شاخص سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، آن را متأثر از مؤلفه‌های هویتی امنیت‌گرایی می‌دانند و از طرف دیگر شاخص معطوف به منافع اقتصادی را نیز تحت تاثیر این شاخص می‌دانند. این مقاله در دو بخش تنظیم شده که در بخش اول، رهیافت سازه‌نگاری در روابط بین‌الملل و سیاست خارجی و در بخش دوم، در چارچوب این رهیافت، موضوع هویت و شاخص‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران مورد بحث قرار می‌گیرد. برجستگی این مقاله در معرفی شاخص‌های سیاست خارجی است که در همین حد باقی می‌ماند.

بررسی هویت و سیاست خارجی ترکیه پس از جنگ سرد پایان‌نامه کارشناسی ارشد نوشته مسعود هاشمی از دانشگاه رازی کرمانشاه در اسفند ۱۳۹۱ است که این پژوهش در پنج فصل تهیه شده است و اطلاعات خوب و مفیدی را در زمینه هویت و سیاست خارجی ترکیه پس از جنگ سرد ارائه می‌دهد وی ضمن بررسی هویت‌های متکثر ترکیه (عثمانی‌گرایی، غرب‌گرایی و نوع‌ثمانی‌گرایی) بر این باور است که این گفتمان‌های هویتی متکثر باعث شناور شدن سیاست خارجی ترکیه پس از جنگ سرد شده‌اند که در این بین گفتمان اسلام‌گرایی در ترکیه برخلاف گفتمان غرب‌گرایی قائل به توسعه روابط با کشورهای اسلامی و خاورمیانه است که برآیند این دو گفتمان غرب‌گرایی و اسلام‌گرایی به نوعی افراطی منجر به روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه شده است که با رویه‌ای متعادل سعی در توسعه روابط با جهان اسلام و غرب دارد که این رویکرد حزب عدالت و توسعه با توجه به مقتضیات هویتی و تاریخی که از امپراتوری عثمانی نشأت می‌گیرد سیاست خارجی ترکیه را تعریف می‌کند و این رساله از این بابت که لایه‌های هویتی سیاست خارجی متکثر ترکیه و شاخص‌های آن را واکاوی نموده است و حتی نوع روابط با کشورهای ایران، عراق و سوریه را

بررسی نموده است کاری نو و برجسته است ولی چون بحث این رساله در مورد تفاوت‌های هویتی که باعث تراحم سیاست خارجی ایران و ترکیه در عراق و سوریه است فقط در حد معرفی لایه‌های متفاوت و نوع روابط با این کشورها باقی می‌ماند ولی کار این رساله چون به بررسی تفاوت‌های هویتی تأثیرگذار در سیاست خارجی دو کشور ایران و ترکیه در خاورمیانه پس از تحولات جهان عرب در سال ۲۰۱۱ می‌پردازد بحثی فراتر از پژوهش مذکور است.

مقاله «عثمانی‌گرایی جدید در سیاست خارجی ترکیه: شاخص‌ها و پیامدهای آن در خاورمیانه» از علی امیدی و فاطمه رضایی، این مسئله را تبیین کرده است که ترکیه پس از چند دهه گرایش به غرب، راه میانه و سیاست متعادل‌تری را متناسب با منافع خود در قبال همسایگان و خاورمیانه در پیش گرفته است که از این کانال در صدد دستیابی و قرار گرفتن در رده ۱۰ قدرت برتر جهان تا سال ۲۰۲۳ است. نگارندگان تلاش‌های این کشور را برای برقراری رابطه متوازن با قدرت‌های جهانی، قطبیت در جهان اسلام و فیصله مسائل با همسایگان را در همین راستا تحلیل می‌کنند. این مقاله تلاش می‌کند تا مؤلفه‌های این تغییر سیاست آنکارا را با توجه به رهیافت سازه‌نگاری تحلیل کند و تأثیر آن را بر خاورمیانه، به ویژه ایران و سوریه و اکاوی نماید. این رویکرد سیاست ترکیه در قبال خاورمیانه در این مقاله مربوط به دوره اول نوعثمانی‌گرایی است که سیاست صفر کردن مشکلات با همسایگان و تعامل را در دستور کار داشت که شاخص‌های بررسی شده در این مقاله کاربرد برجسته‌ای در تدوین شاخص‌های ترکیه در بحث مورد بررسی در این مجمل دارد. اما با گام نهادن به مرحله دوم نوعثمانی‌گرایی، این مقاله از موضوع مورد بحث در این رساله فاصله می‌گیرد.

«ترکیه و بحران سوریه؛ از میانجیگری تا مداخله» مقاله‌ای است از مسعودنیا، فروغی و چلمقانی ضمن بررسی روابط تاریخی دو کشور، سیاست خارجی ترکیه را قبل و بعد از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه را با رویکردی سازه‌نگارانه بررسی نموده‌اند. نگارندگان با بررسی اختلافات دو کشور قبل از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه که تحت تأثیر سه اختلاف عمده یعنی مسئله کردها، تقسیم آب دجله و فرات و اختلاف ارضی بر سر منطقه هاتای بود، روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه را به عنوان فصل جدیدی در روابط دو کشور قلمداد کرده‌اند. این پژوهش با تبیین سیاست خارجی ترکیه بر اساس دکترین عثمانی‌گرایی جدید معتقد است که برخی عوامل منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای باعث شد تا ترکیه با فاصله گرفتن از سیاست میانجیگری به صورت علنی از مخالفان رژیم سوریه حمایت کند و خواهان تغییر نظام سیاسی در این کشور گردد. در این مقاله نگارندگان حمایت از مخالفان سوریه را به ابزاری برای پیوستن به اتحادیه اروپا و در دست گرفتن رهبری جهان اسلام در بعد منطقه‌ای قلمداد می‌کنند. این مقاله با اینکه رویکردی سازه‌نگارانه دارد ولی ریشه اختلافات را ناشی از برخی عوامل منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، میان یکی از طرف‌های منازعه با بستر منازعه می‌داند نه هنجارهای داخلی دو کشور ایران و ترکیه برای همین این مقاله نمی‌تواند

ما را در رسیدن به جوابی قانع کننده در تبیین و بررسی سیاست خارجی متعارض که ناشی از هویت‌های متفاوت دو کشور است، برساند.

«تحول گفتمان هویت در ترکیه از اسلام‌گرایی با تاکید بر حزب عدالت و توسعه»، مقاله‌ای است از دکتر سیدجواد امام جمعه‌زاده، محمودرضا رهبرقاضی و زهره مرندی که بر اساس روش تحلیل گفتمان روند چرخش گفتمان در ترکیه از کمالیسم به اسلام‌گرایی را بررسی نموده‌اند. در این پژوهش ضمن مرور مختصر عناصر هویتی ترکیه در دوره کمالیسم، به واکاوی تقابل گفتمان‌های اسلام‌گرایی و کمالیسم و سرانجام علل هژمونیک شدن گفتمان اسلام‌گرایی پرداخته است. این پژوهش بر خلاف پژوهش‌های دیگر که به موضوعاتی از قبیل امنیت، دموکراسی و فرآیند پیوستن ترکیه به اتحادیه اروپا تاکید داشتند؛ بر مکانیسم‌های هویتی اسلام‌گرایان ترکیه، نگرانی‌های اسلام‌گرایان در باره حفظ هویت اسلامی‌شان و همچنین سکولاریسم تکیه کرده است. بنابراین، این پژوهش در بررسی و تبیین تحول گفتمانی بالا، به نقش هویت اسلام‌گرایی و تأثیر آن بر سیاست‌های اتخاذ شده توسط دولتمردان جدید ترکیه با تکیه بر حزب عدالت و توسعه در این کشور اشاره دارد، در کالبد شکافی دقیق تضادهای هویتی ایران و ترکیه و تأثیر آن بر سیاست خارجی ما باید به دنبال مطالب جدیدتری بگردیم.

«تعامل و تقابل ایران و ترکیه در بحران سوریه» مقاله‌ای است از جمشید شریفیان، اباصلت کبیری و علیرضا طحانمنش که ضمن بررسی عوامل بحران‌ساز داخلی مانند رکود سیاسی و اقتصادی و نقش عوامل خارجی مانند تأثیر جنبش‌های جهان عرب بر تحولات داخلی سوریه، اهداف و منافع متفاوت ایران و ترکیه را در این کشور مشخص نموده، که بر اساس جغرافیای جدید منطقه و تئوری مدلسکی (تبدیل جنگ‌های داخلی به جنگ‌های منطقه‌ای و بین‌المللی) و تئوری بازی‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که این شرایط بروز تعامل کمتر و تقابل بیشتر در روابط ایران و ترکیه را فراهم کرده‌اند. این مقاله تعامل و تقابل منافع ایران و ترکیه در سوریه را به عنوان یکی از بسترهای منازعه با دیدی واقع‌بینانه مورد بررسی قرار داده و از این بابت نقطه برجسته‌ای است. اما چون اختلافات ایران و ترکیه فقط از چشم‌انداز واقع‌گرایانه قابل تبیین نیست پس این مقاله فقط می‌تواند ما را در واکاوی تعاملات و تقابل منافع کمک نماید؛ از طرفی نقطه ضعفی که در این مقاله در حین خواندن متن حس می‌شود ژورنالیستی بودن این مقاله است که آن را از منسجم بودن یک متن سیاسی دور کرده است.

مقاله «سیاست خارجی ترکیه و تهدیدهای امنیتی فراروی جمهوری اسلامی ایران» از حسین مسعودنیا و داود نجفی است که با رویکردی سازه‌نگارانه مؤلفه‌های تغییر سیاست خارجی آنکارا و پیامدهای آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران را مورد واکاوی قرار داده‌اند. یافته‌های پژوهش مزبور مؤید این فرض است که عمده‌ترین چالش‌های موجود در روابط دو کشور حول سه موضوع متمرکز شده است. تحولات سوریه،

جریان موسوم به بیداری اسلامی و استقرار سامانه دفاع موشکی ناتو در خاک ترکیه، ولی عامل سوم از دید نگارندگان مؤثرتر است زیرا آن را تهدیدی علیه جمهوری اسلامی ایران می‌دانند. اما ضعفی که در این مقاله وجود دارد این است گرچه عناصر تهدید را به خوبی تجزیه و تحلیل کرده‌اند ولی ریشه‌های تهدید را مشخص نکرده‌اند زیرا ریشه‌های تهدید، عدم هویت مشترک ایران و ترکیه به خاطر هویت‌های متفاوت است که منجر به تهدیدهای فراروی جمهوری اسلامی ایران شده است که رساله حاضر را می‌توان پاسخی برای همین موضوع دانست و از این بابت که تاکنون پژوهشی در این راستا مورد تحقیق و تفحص قرار نگرفته، کاری نو و ارزش مطالعه علمی را دارا می‌باشد.

۵- متغیرهای پژوهش

۵-۱- متغیر وابسته: سیاست خارجی دو کشور

۵-۲- متغیر مستقل: تفاوت‌های هویتی دو کشور

۶- اهداف پژوهش:

هدف پژوهش حاضر آن است که با توجه به نقاط ضعف در آثار مربوط که سیاست خارجی ایران و ترکیه را بررسی کرده‌اند و خالی از بحثی راجع به ریشه‌ی تضادها در رفتار خارجی دو کشور هستند؛ این پژوهش بر آن است که در جهت رفع نقایص و کمبودهای پژوهشی و علمی که در این زمینه وجود دارد، گامی برداشته باشد تا نقاط ضعف در ادبیات موضوع جبران شود. بنابراین اهداف مورد بررسی در این رساله، ریشه‌یابی تعارضات سیاست خارجی ایران و ترکیه است که اثرات آن به منازعه در عراق و سوریه منجر شده است.

۷- علل انتخاب موضوع:

آنچه نگارنده را به سوی انتخاب این موضوع کشاند، ماهیت ویژه هویت در سیاست خارجی ایران و ترکیه بوده است. لذا مطالعه عمیق مسائل هویتی در ایران و ترکیه و تجزیه و تحلیل آن با توجه به بسترهای منازعه در خاورمیانه، این فرض نخستین را به ذهن متبادر می‌کند که باید مانند بسیاری از پدیده‌های دیگر، میان هویت و سیاست خارجی ارتباطی وجود داشته باشد و چنین ارتباطی پایدارتر از آنی است که در ابتدا تصور می‌شود و ارزش مطالعه علمی دارد.

عامل مهم دیگر در هدایت به سوی انتخاب این موضوع، کم‌رنگ نشدن اهمیت هویت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با وجود گام نهادن در دهه چهارم انقلاب است و عناصر ذهنی و غیر مادی در سیاست خارجی اش به مراتب مهمتر از سایر عناصر جلوه می‌کند. از سوی دیگر با وجود حاکمیت اسلام-گراها در ترکیه و هویت جدیدی که برای خود تعریف کرده‌اند، همچنان جهت‌گیری اصلی سیاست خارجی آنها غرب‌گرایی کمالیسم است.

۸- اهمیت و ضرورت، ارزش و نتایج کاربردی موضوع:

با توجه به اینکه ایران و ترکیه به عنوان دو کشور تأثیرگذار در منطقه همواره بازی در پیرامون یکدیگر را سدبندی می‌کنند آگاهی از پیامدها و عواقب ناشی از تعارضات سیاسی میان دو کشور؛ می‌تواند نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌ها داشته باشد. از طرفی، نکته مهم و قابل تأمل در این رساله این است که پدیده ای در جریان و در حال وقوع را بررسی می‌کند و نتایج حاصله از آن می‌تواند در جهت‌گیری‌های آینده کاربردی محسوب گردد. با توجه به اینکه جمهوری اسلامی ایران نگاه خاصی به ایدئولوژیک و هویت (که آن را از سایر دولتها متمایز می‌کند) دارد، لذا ضرورت و اهمیت این پژوهش آشکار نمودن عواقب و پیامدهای ناشی از تعارضات هویتی است که کمک شایانی در تصمیم‌گیری‌های سیاست خارجی می‌کند. موج بیداری اسلامی و کشیده شدن دامنه آن به کشور سوریه و در سوی دیگر اختلافات داخلی گروه‌های مخالف در عراق که رقابت دو الگوی اسلام سیاسی (شیعی) و اسلام محافظه کار (سکولار) را موجب گردیده است، نیازمند یک راهکار منطقی و علمی است که در صورت تن دادن به آنها عواقب زیر را می‌تواند در عقبه خود پیروانند.

- قطب بندی‌های مذهبی میان مسلمانان و شعله‌ور شدن جنگ‌های مذهبی؛

- زمینه دخالت قدرت‌های بزرگ و ناامنی منطقه‌ای؛

- از بین رفتن همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای و انزوای سیاسی کشور؛ با توجه به تحریم‌های سخت اقتصادی و سیاسی غرب؛

- و تأثیر عوامل فوق بر ناآرامی‌های داخلی.